

Dochody rolnicze w Polsce i krajach Unii Europejskiej

Barbara Chmielewska
Zakład Ogólnej Ekonomiki
IERiGŻ-PIB

Warszawa, 31.03.2017 r.

Cel prezentacji

Celem prezentacji jest przedstawienie wyników badań poziomu, zróżnicowania i zmian dochodów rolniczych ogółem oraz sytuacji dochodowej rodzin rolniczych w Polsce i w pozostałych państwach członkowskich Unii Europejskiej.

Badaniem objęto okres po akcesji Polski do UE (generalnie od 2005 r. do 2013 lub 2014 r., często decydowała dostępność porównywalnych danych empirycznych). Podstawowe źródło danych empirycznych: Eurostat, Polski FADN, dane statystyczne GUS.

Dochody rolnicze zostały zestawione z wybranymi czynnikami je kształtującymi w kontekście okresu członkostwa państw w UE.

Rolnictwo jest bardzo ważnym sektorem gospodarki każdego kraju, właściwie kluczowym w sensie bezpieczeństwa żywnościowego oraz środowiskowego. Jest to jednocześnie sektor w którym średnio sytuacja dochodowa ludności utrzymującej się głównie z rolnictwa jest gorsza niż przeciętnie w kraju.

Grupa ludności rolniczej, jest bardzo zróżnicowana pod względem poziomu i struktury dochodów.

Podstawowy materiał empiryczny

1. Rachunki Ekonomiczne dla Rolnictwa (RER) – dochód ustalony na podstawie rachunków makroekonomicznych w odniesieniu do całego sektora rolnego. Jest to wynagrodzenie zastosowanych w działalności rolniczej czynników produkcji. Jest to dochód netto przedsiębiorcy rolnego.

W porównaniach przyjęłam kategorię: Dochód rolniczy w przeliczeniu na jednostkę pracy (AWU) – Wskaźnik A.

2. FADN (w tym Polski FADN) – dochody ludności rolniczej ustalone są na podstawie danych rachunkowych z gospodarstw rolnych objętych systemem rachunkowości rolnej. [Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (w zł lub euro) oraz Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny (w zł lub euro/FWU)].

3. Dochody gospodarstw domowych – na podstawie badania budżetów gospodarstw domowych prowadzonych przez GUS. [Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na osobę w gospodarstwach domowych według grup społeczno-ekonomicznych (w zł)].

Państwa członkowskie Unii Europejskiej w 2016 r.

Za: [https://www.google.pl/search?q=mapa+unia+europejska+\(...\)wikipedia.org...](https://www.google.pl/search?q=mapa+unia+europejska+(...)wikipedia.org...)

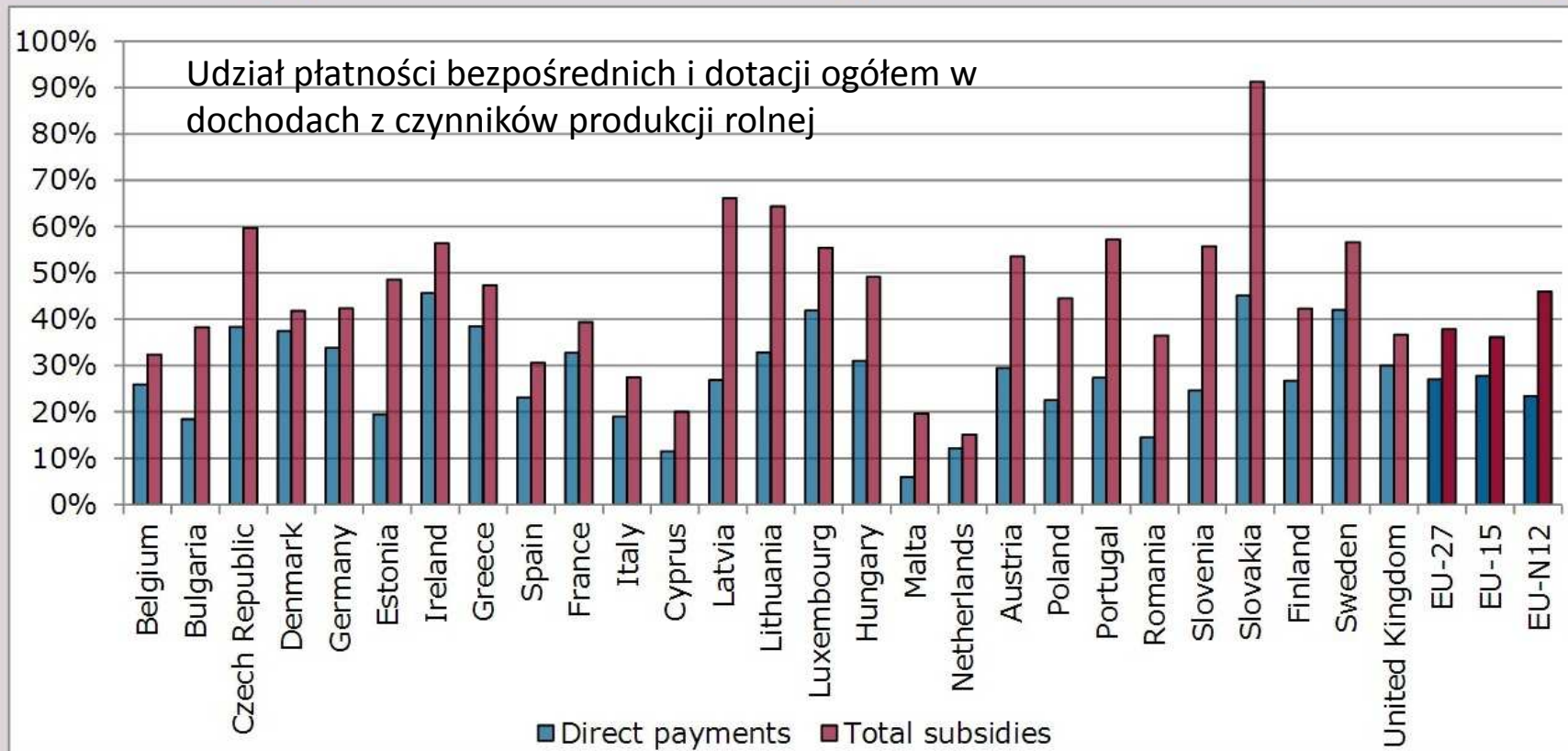
Unia Europejska powstała w 1957 r. i stopniowo rozszerzała się o kolejne państwa członkowskie

- 1957** – Belgia, Francja, Holandia,
Luxemburg, Niemcy, Włochy;
 - 1973** – Dania, Irlandia, Wielka Brytania;
 - 1981** – Grecja,
 - 1986** – Hiszpania, Portugalia;
 - 1995** – Austria, Finlandia, Szwecja;
 - 2004** – Cypr, Czechy, Estonia, Litwa,
Łotwa, Malta, Polska, Słowacja,
Słowenia, Węgry;
 - 2007** – Bułgaria, Rumunia;
 - 2013** – Chorwacja.
- 2017 – 60-lecie Unii Europejskiej

Wspólna Polityka Rolna (WPR)

- Integracja z Unią Europejską oznaczała jednocześnie objęcie państwa Wspólną Polityką Rolną (WPR).
- Państwa założycielskie Wspólnoty już na samym początku zjednoczenia zaplanowały prowadzenie wspólnej polityki rolnej (WPR – 1962 r.) w celu zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego swoim obywatelom.
- Ważnym instrumentem WPR odpowiedzialnym m.in. za wsparcie i stabilizację dochodów rolniczych stały się płatności bezpośrednie. Płatności oraz dostęp do unijnych rynków w znaczącym stopniu poprawiły sytuację ekonomiczną w sektorze rolnictwa i rodzin rolniczych w Polsce i pozostałych państwach nowoprzyjętych. Fundusze unijne przyczyniły się także do poprawy infrastruktury technicznej na wsi.

Share of direct payments and total subsidies in agricultural factor income (2010-14 average)

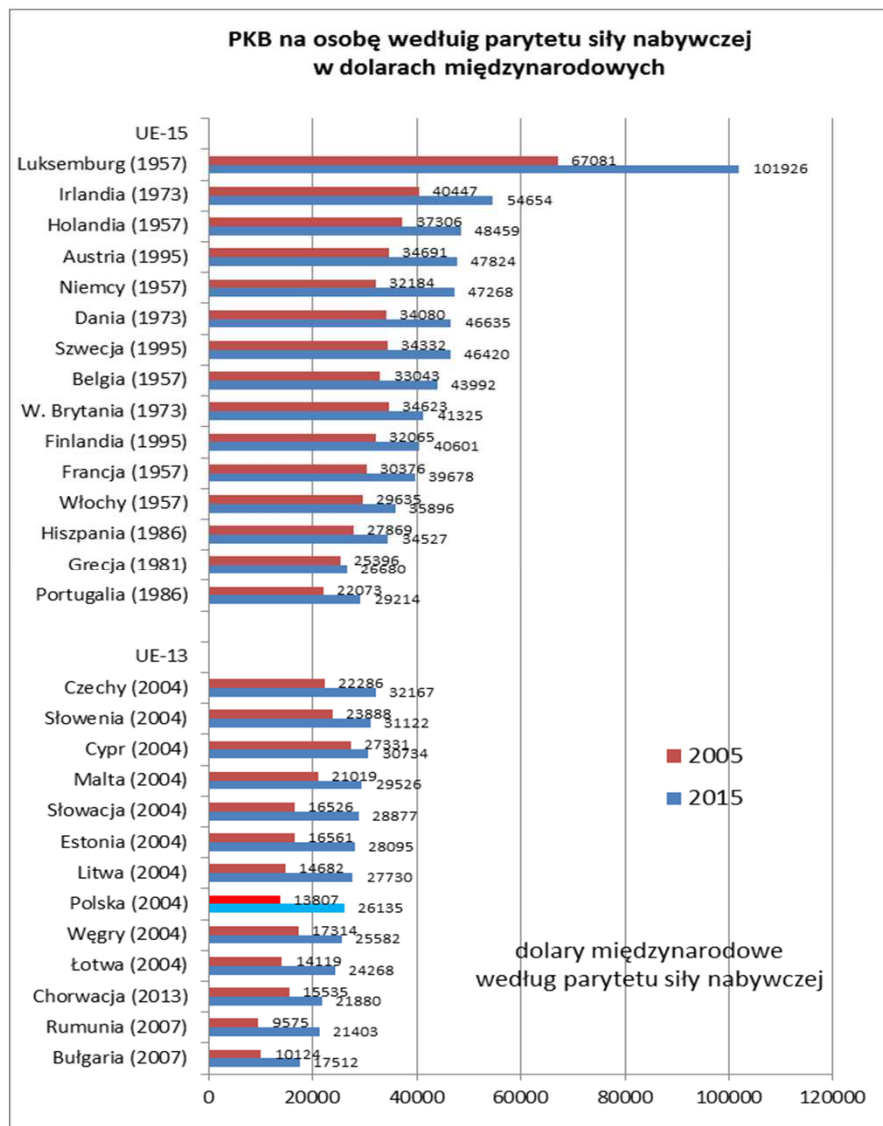

Sources: CAP expenditure: European Commission, DG Agriculture and Rural Development (Financial Report). GDP: Eurostat. Annual expenditure in 2011 constant prices.

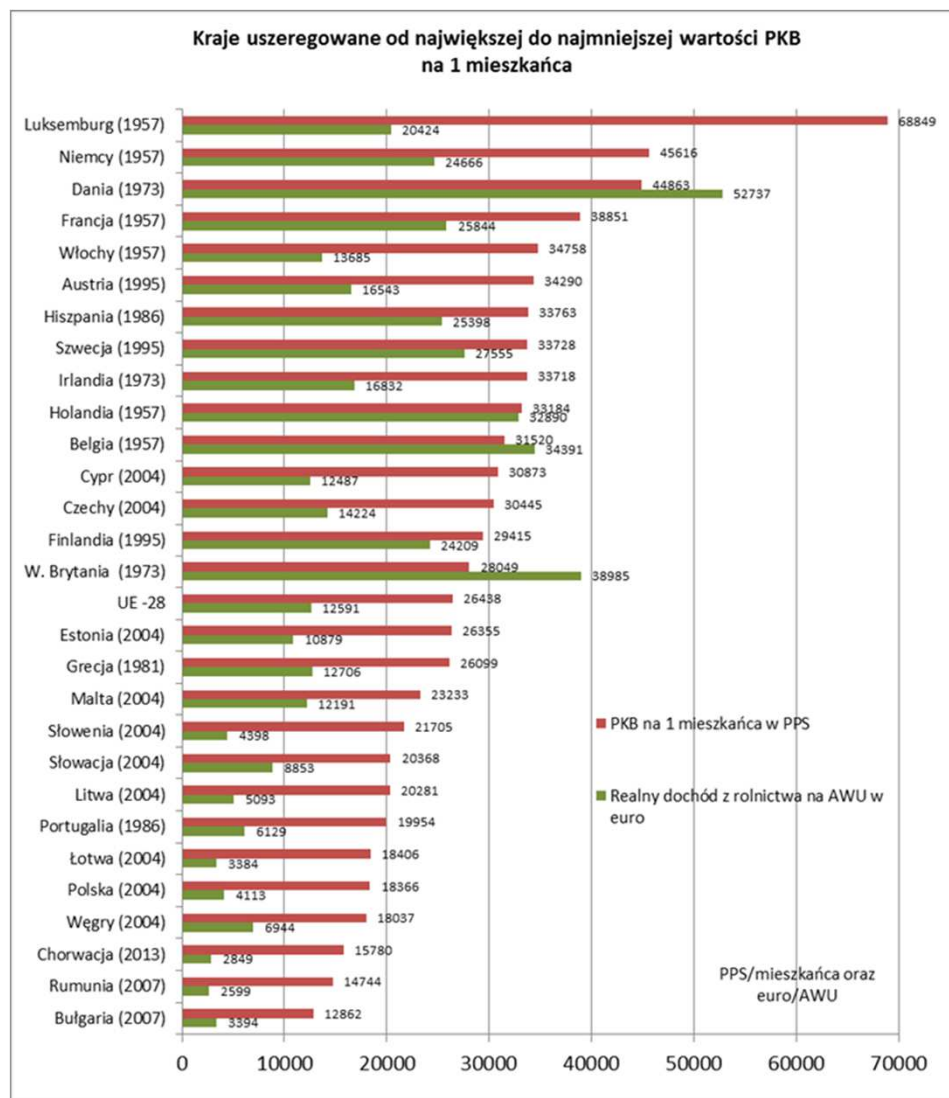
- Średni unijny udział dopłat bezpośrednich w dochodzie rolniczym w latach 2010-14 wyniósł 28%. Występują jednak duże różnice pomiędzy krajami członkowskimi, od poniżej 15% do powyżej 40%.
- W Polsce udział w dochodzie rolniczym dopłat bezpośrednich wynosił niewiele ponad 20%.
- Całkowite wsparcie rolnictwa stanowiło średnio 33% unijnego dochodu rolniczego.
- W Polsce – ok. 45%.
- Społeczny wymiar dopłat bezpośrednich

Wszystkie państwa członkowskie Unii Europejskiej zaliczane są na podstawie wskaźnika HDI do krajów bardzo wysoko rozwiniętych (w 2013 r. wskaźnik HDI kształtował się od 0,915 dla Holandii do 0,874 dla Słowenii; dla Polski wynosił 0,834), oraz wysoko rozwiniętych (Rumunia 0,785 oraz Bułgaria 0,777). Mimo tak wysokiej pozycji w rankingu rozwoju gospodarczego wśród krajów świata państwa Unii Europejskiej wykazują znaczące dysproporcje w poziomie ich rozwarstwienia ekonomicznego i społecznego. Między poszczególnymi państwami członkowskimi UE występuje m.in. prawie 6-krotna różnica w poziomie rozwoju gospodarczego, czy 4,5 krotna różnica w poziomie minimalnego wynagrodzenia i nawet kilkunastokrotna – w poziomie dochodów rolniczych (w euro w przeliczeniu na AWU).

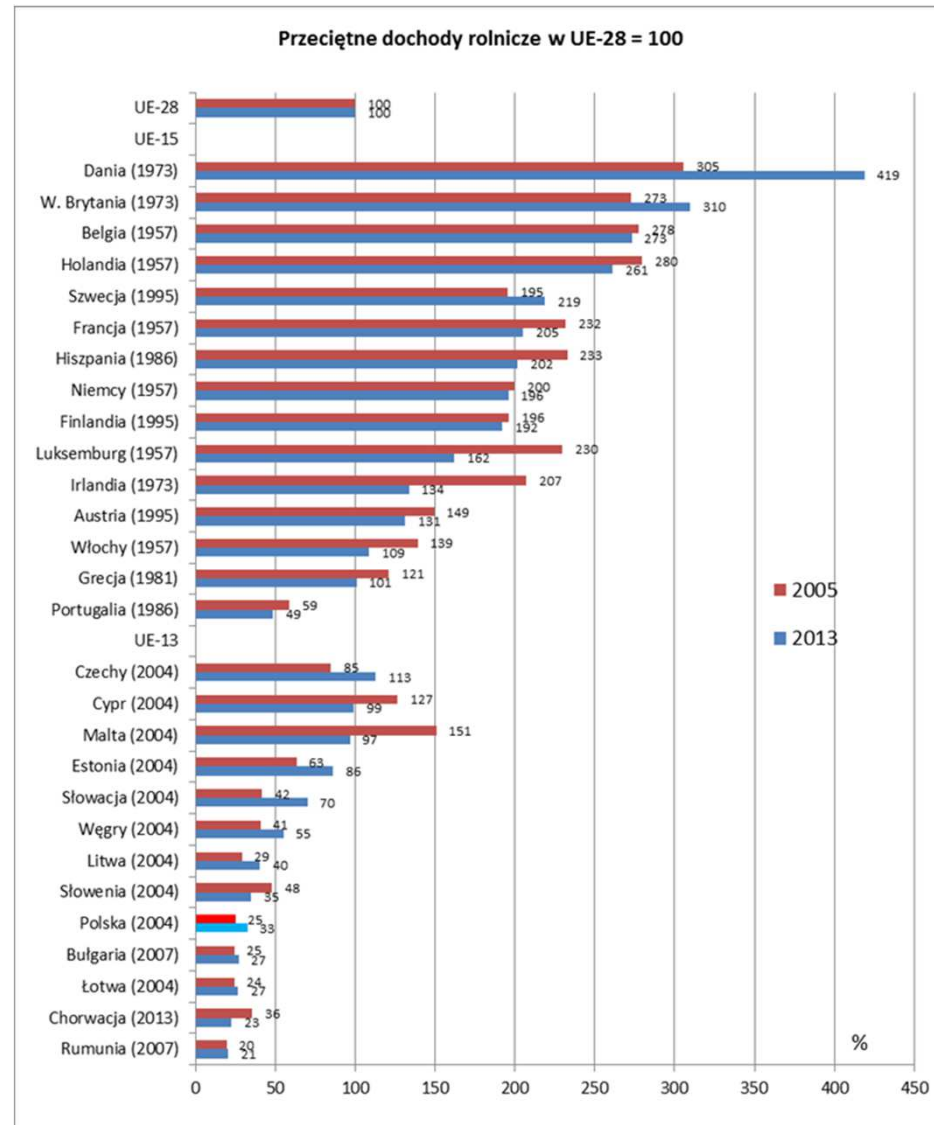
Produkt Krajowy Brutto

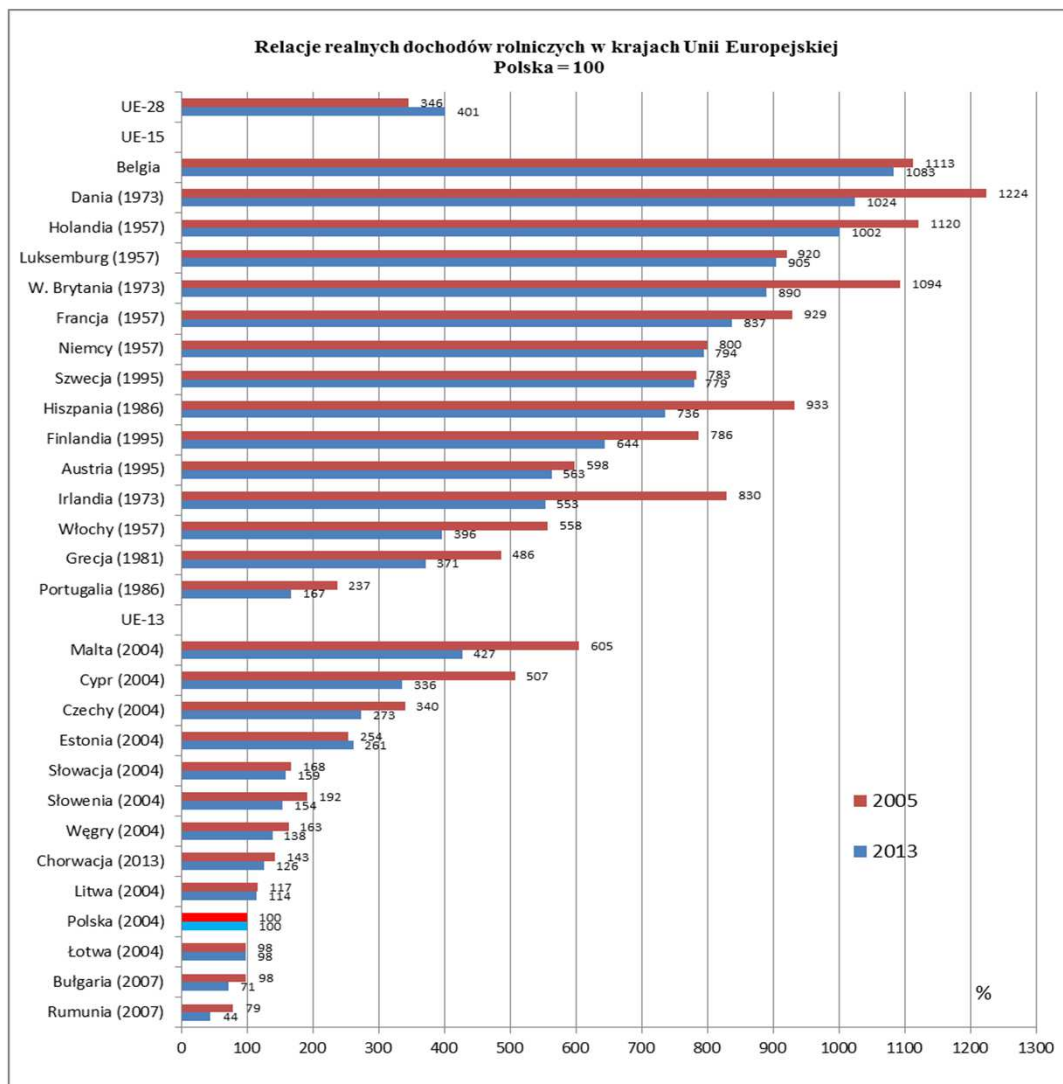
Dochody rolnicze w relacji do PKB

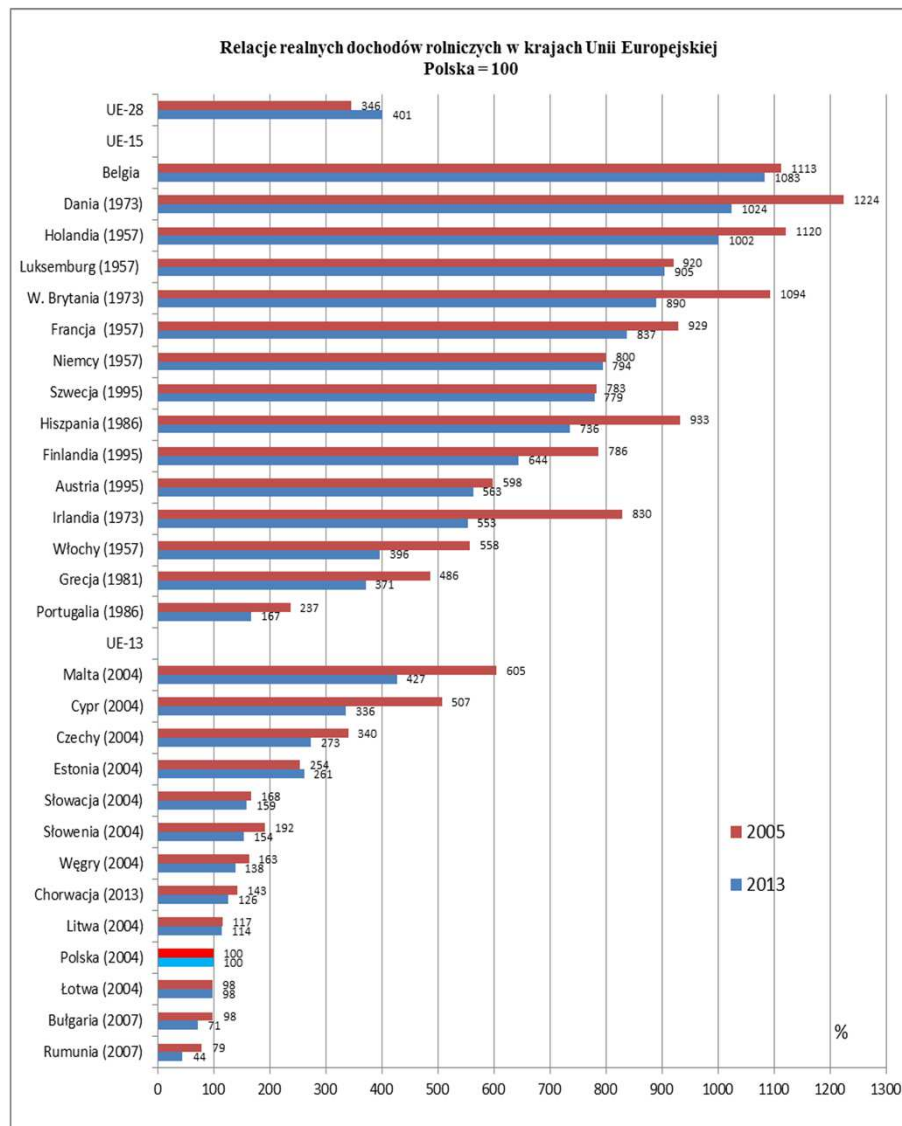
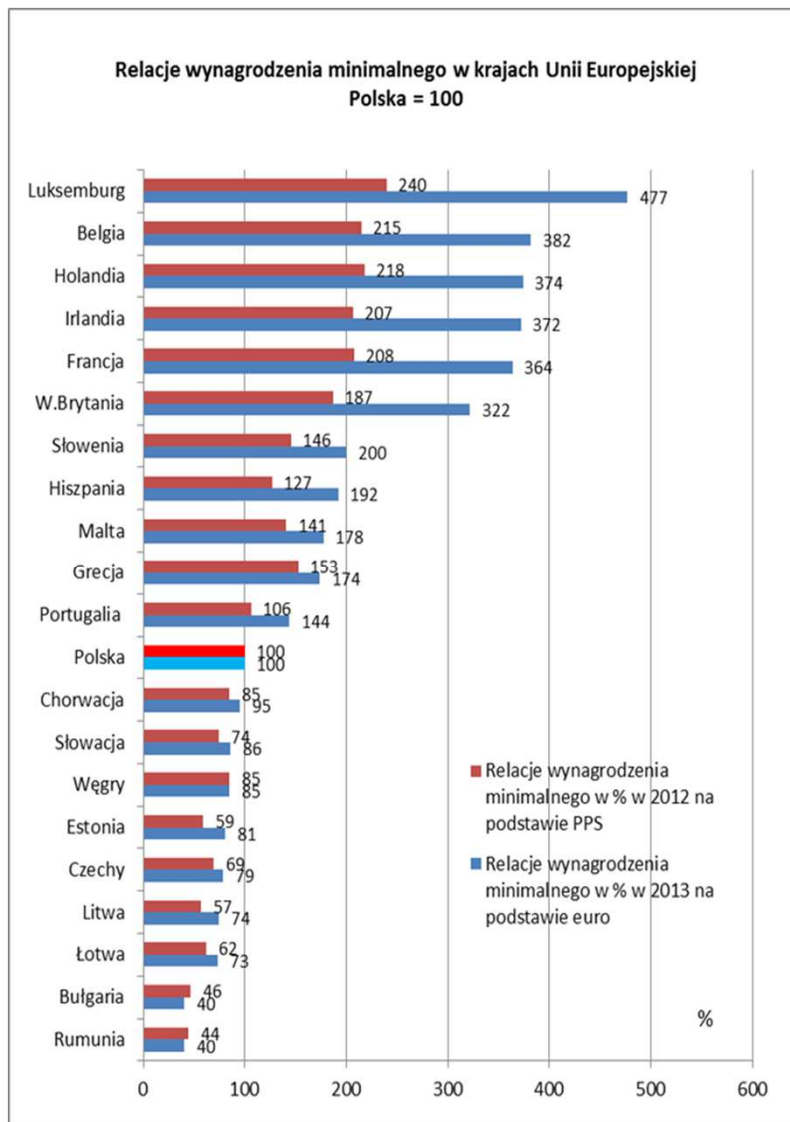
Dochody rolnicze w relacji do średniej unijnej

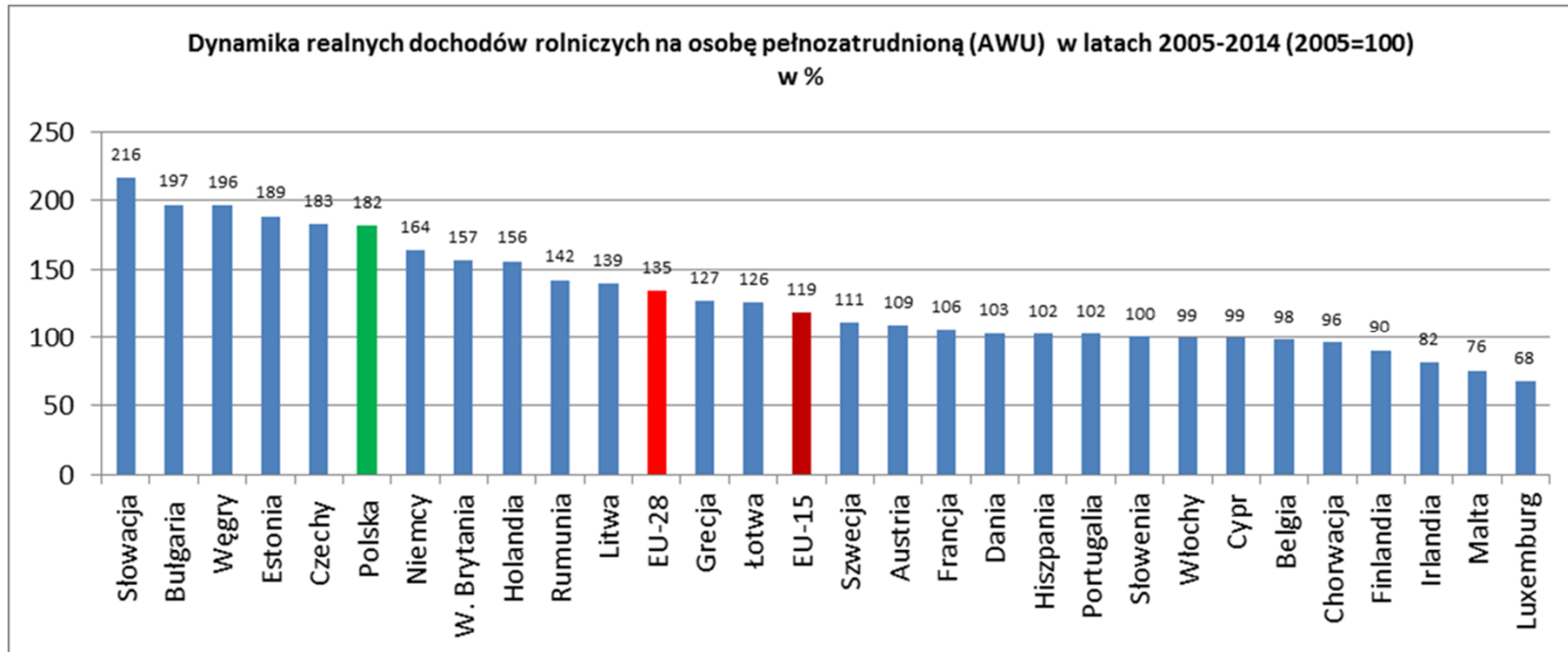
Polska na tle pozostałych państw unijnych realne dochody rolnicze w przeliczeniu na jednostkę pracy

Porównanie wynagrodzenia i rolniczych dochodów realnych (AWU)

Dynamika realnych dochodów rolniczych

Dochody rolnicze realne w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną

- W UE-28 realne dochody rolnicze w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną wzrosły w latach 2005-2014 o 35%.
- Wyższa dynamika wzrostu cechowała kraje UE-13 niż UE-15. Wśród państw UE-13 najwyższy wzrost odnotowano na Słowacji o 116% i w Bułgarii o 97%. Polska znalazła się w grupie państw o wysokiej dynamice wzrostu o 82%.
- W UE-15 odnotowano średni wzrost o 19%
- W kilku państwach zarówno z UE-15, jak i UE-13 odnotowano spadek dochodów.

- Mimo wysokiej dynamiki (2005-2014) wzrostu **realnych dochodów z rolnictwa w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną** w krajach UE-13, nadal różnica w średnich wartościach bezwzględnych między UE-15 i UE-13 była duża.
- W 2014 r. różnica ta była prawie 5-krotna:
21 930 euro/AWU w UE-15 wobec
4 430 euro/AWU w UE-13

Źródło: Agricultural output, price indices and income. Data extracted in June 2015. Eurostat Information, Main tables and Database, June 2015.

Czynniki geograficzne i historyczne

- Położenie, klimat, gleba, ekspansja kolonialna, żegluga morska, wymiana handlowa, rozwój portów.
- Feudalizm
- Chrześcijaństwo

Reformacja (pierwsza połowa XVI w.):

wyznania: protestanckie – północna i zachodnia Europa,
katolickie – środkowa i południowa Europa

Mapa wyznaniowa i kulturowa Europy.

Mapa rozwoju gospodarczego państw.

- Rewolucja przemysłowa
(XVIII w. Anglia i Szkocja)

Ekspansja przemysłowa stała się również okresem przemian społecznych, czego wyrazem była m.in. migracja ludności ze wsi do miast.

- Rozwój stosunków agrarnych
na zachód od Łaby ustrój feudalny kończył się (Anglia XV-XVI w.)
na wschód od Łaby – nawrót do form poddaństwa (XIX w. likwidacja zależności feudalnej chłopów).

Rewolucja przemysłowa:

I etap – rozwój miast, robotnicy przemysłowi

II etap – nowe rozwiązania techniczne

III etap – przemysł wysokich technologii

I wojna światowa (1914-1918)

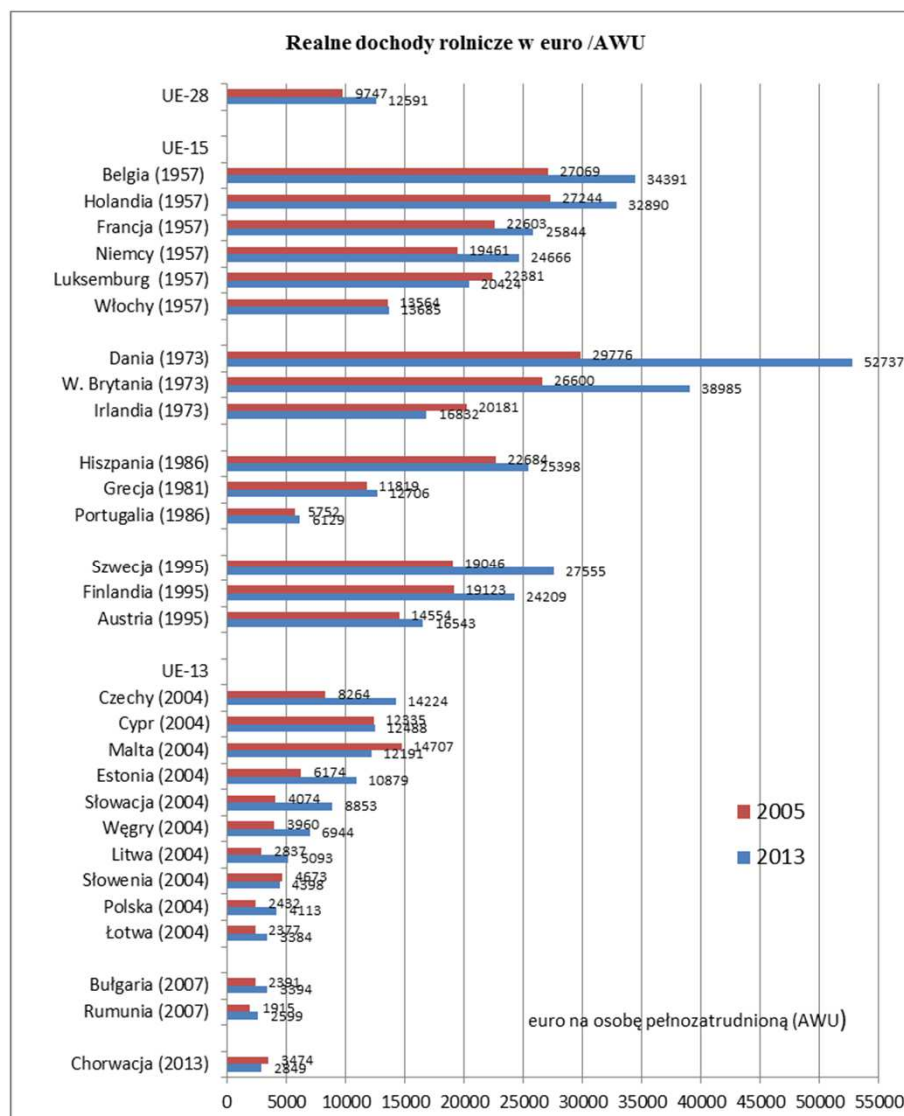
II wojna światowa (1939-1945)

- blok zachodni (EWG), Plan Marshalla,
- blok wschodni (RWPG).

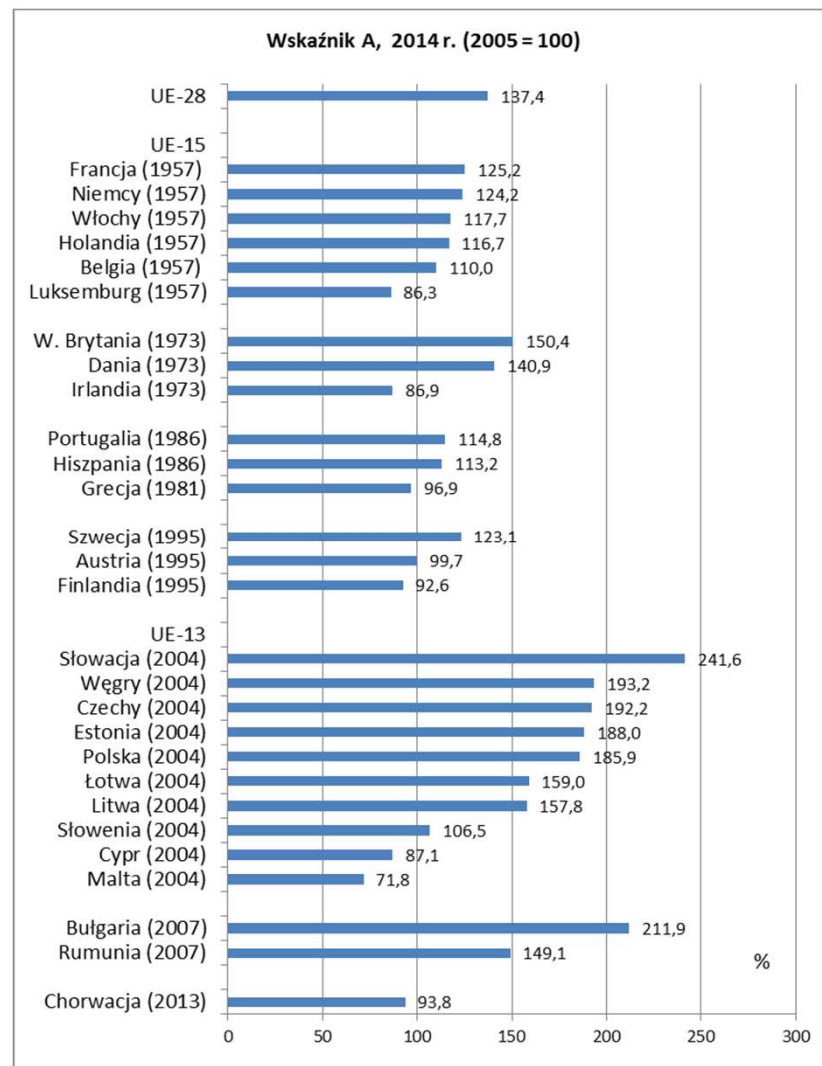
Urbanizacja a pracujący w rolnictwie

Kraj	Stopień urbanizacji	Odsetek pracujących w rolnictwie	PKB na mieszkańca wg parytetu siły nabywczej na mieszkańca w dolarach międzynarodowych	Km dróg publicznych na 100 km ²
Belgia	97,6	1,2	42 725	504
W. Brytania	90,6	1,2	39 137	163
Niemcy	79,0	1,4	45 616	180
Polska	61,5	11,5	24 882	90
Rumunia	56,1	28,3	19 401	47

Realne dochody rolnicze w UE w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną

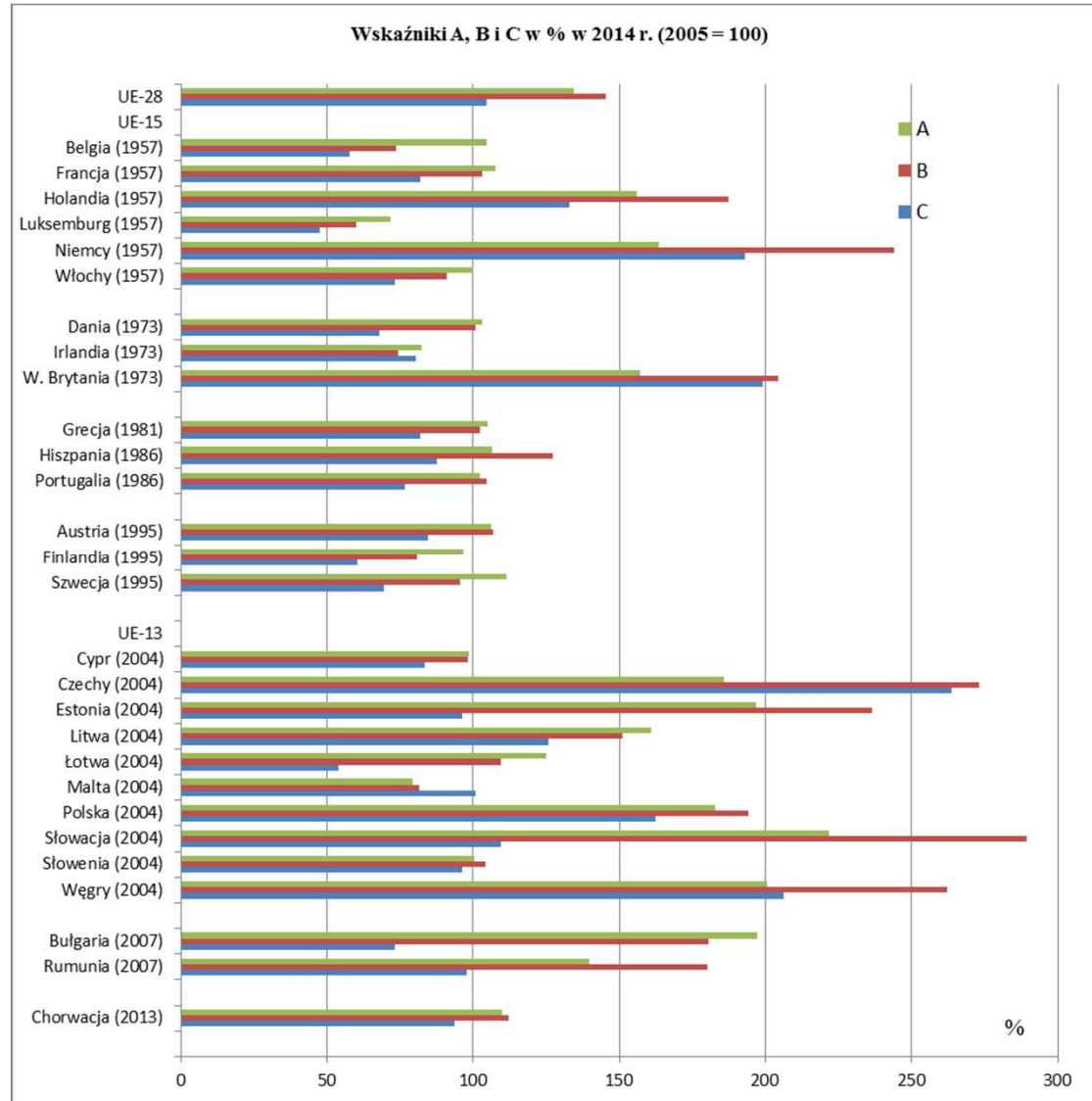

Dynamika dochodów rolniczych w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną

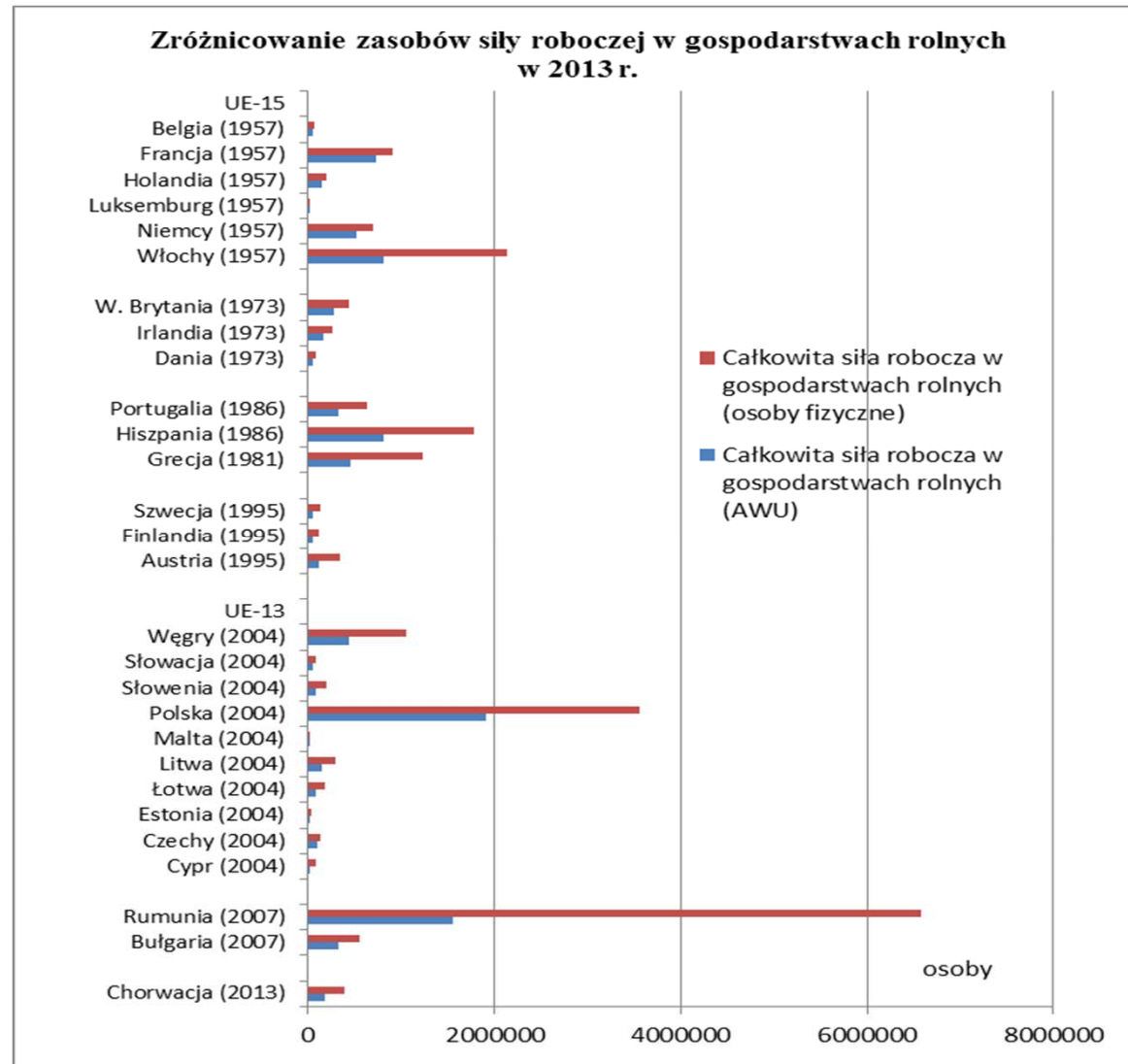

Dynamika dochodów rolniczych a zatrudnienie

Wskaźnik A – w przeliczeniu na jednostkę pracy; Wskaźnik B – w przeliczeniu na nieopłaconą jednostkę pracy;
Wskaźnik C – w przeliczeniu na przedsiębiorcę netto w rolnictwie.

Siła robocza w rolnictwie

**Dochody z rodzinnego gospodarstwa rolnego a typ gospodarstwa
(Polska, FADN, 2014 r.)**

Typ gospodarstwa	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny
	tys. zł/gospodarstwo	tys. zł/FWU
Zwierzęta ziarnożerne	104,5	63,8
Krowy mleczne	60,4	34,4
Uprawy ogrodnicze	57,7	37,3
Uprawy polowe	44,0	30,0
Mieszane	21,5	14,1
Zwierzęta trawożerne	21,3	15,1
Uprawy trwałe	17,2	12,7

**Dochody z rodzinnego gospodarstwa rolnego a typ gospodarstwa
(UE, FADN, 2014 r.)**

Typ gospodarstwa	Polska	UE-27	Francja	Niemcy	Czechy	Rumunia
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w tys. euro						
Zwierzęta ziarnożerne	14,73	21,17	26,86	30,74	10,94	2,36
Krowy mleczne	9,05	19,46	25,90	29,32	22,81	4,57
Uprawy trwałe	8,92	16,39	16,12	20,15	7,42	5,90
Uprawy polowe	8,25	23,00	51,02	50,44	20,19	15,49
Uprawy ogrodnicze	8,11	18,96	19,42	32,56	11,55	4,05
Zwierzęta trawożerne	5,04	11,48	14,59	14,79	14,99	3,19
Mieszane	4,33	6,96	30,09	22,92	22,01	3,14

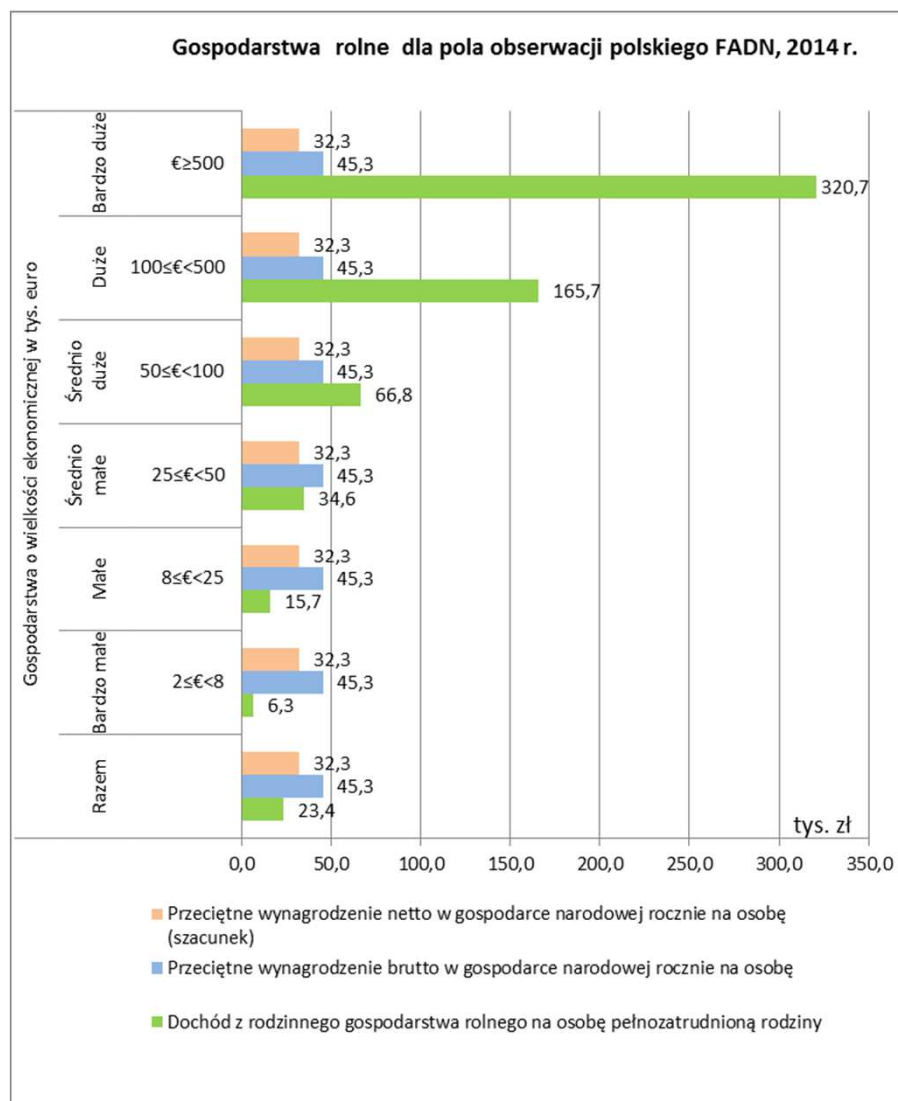
Dochody z rodzinnego gospodarstwa rolnego a inne czynniki

Państwa członkowskie UE według poziomu dochodów z rolnictwa	Realny dochód rolniczy w euro na AWU	Gospodarstwa według:						Udział produkcji roślinnej lub zwierzęcej w ogólnej produkcji z rolnictwa	
		powierzchni UR w ha		siły ekonomicznej w euro		obsady zwierząt w LSU			
		< 5	> 100	< 4 000	>500 000	0 i 0-5	>500	roślinnej	zwierzęcej
		w procentach							
Dania	52 737	6,8	20,3	7,3	14,8	56,5	6,1	33,6	66,4
W. Brytania	38 985	8,0	22,1	16,8	4,8	36,1	2,0	39,8	60,2
Belgia	34 391	14,5	5,8	2,6	11,0	34,0	3,6	41,1	58,9
Czechy	14 224	18,6	17,6	15,7	6,9	57,5	3,0	61,1	38,9
Włochy	13 685	58,7	1,5	29,6	1,0	88,8	0,3	61,3	38,7
Grecja	12 706	76,7	0,2	50,0	0,0	90,4	0,0	71,3	28,7
UE-28	12 591	66,3	3,1	55,7	0,9	84,2	0,3	54,5	45,5
Słowacja	8 853	58,9	9,8	52,6	3,6	83,6	1,2	58,9	41,1
Węgry	6 944	84,6	1,6	79,0	0,3	95,2	0,1	63,5	36,5
Portugalia	6 129	72,3	2,3	61,6	0,4	87,8	0,2	58,6	41,4
Litwa	5 093	53,2	2,7	64,1	0,2	86,7	0,1	57,7	42,3
Polska	4 113	54,4	0,8	48,0	0,2	80,2	0,1	43,7	52,7
Bułgaria	3 394	86,9	2,4	75,3	0,5	91,0	0,1	70,3	29,7
Łotwa	3 384	42,6	3,5	69,8	0,3	86,8	0,1	52,1	47,9
Rumunia	2 599	92,2	0,4	84,6	0,0	96,3	0,0	74,0	26,0

Dochody z rodzinnego gospodarstwa rolnego a siła ekonomiczna gospodarstwa (Polska, FADN, 2014)

Gospodarstwa według wielkości ekonomicznej	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny
	tys. zł na gospodarstwo	tys. zł/FWU
Bardzo małe ($2 \leq \text{€} < 8$)	7,9	6,3
Małe ($8 \leq \text{€} < 25$)	24,4	15,7
Średnio małe ($25 \leq \text{€} < 50$)	62,3	34,6
Średnio duże ($50 \leq \text{€} < 100$)	127,0	66,8
Duże ($100 \leq \text{€} < 500$)	312,8	165,7
Bardzo duże ($\text{€} \geq 500$)	555,6	320,7

Dochody z rodzinnego gospodarstwa rolnego a przeciętne wynagrodzenie w gospodarce narodowej (FADN Polska 2014 r.)

Polityka społeczna UE (Strategia „Europa 2020”)

- Przemiany w sektorze rolnym oraz kształtowanie się sytuacji dochodowej rodzin rolniczych zależą również od sytuacji poza rolnictwem.
- Istotne są również cele polityki społecznej UE, nakierowane na wspieranie zrównoważonego rozwoju gospodarczego i zatrudnienia oraz spójność społeczną.
- Wybrane wskaźniki realizacji Strategii „Europa 2010”, mające wpływ na poprawę jakości życia ludności:
 - wskaźnik zatrudnienia
 - wskaźniki poziomu wykształcenia

Wskaźnik zatrudnienia

Wskaźnik zatrudnienia na poziomie 75%, oznacza to, że 75% osób w wieku 20-64 lat powinno mieć pracę.

w 2009 r. wskaźnik zatrudnienia w UE wynosił 69,1%,

w 2015 r. 65,6% (mężczyzn – 70,9%, kobiet – 60,4%),

w 2015 r. w Polsce: 62,7% (M-69,2%, K-56,6%).

najwyższy poziom wskaźnika odnotowano w Szwecji (75,5%),
najniższy w Grecji (50,8%).

Wskaźniki poziomu wykształcenia

- Podniesienie poziomu wykształcenia, zwłaszcza poprzez zmniejszenie odsetka osób przedwcześnie kończących naukę na poziomie podstawowym do poniżej 10%.

w UE:

w 2009 r. wskaźnik ten wynosił 14,4%, w 2014 r. – 11,1%,

w Polsce: w 2014 r. – 5,4%.

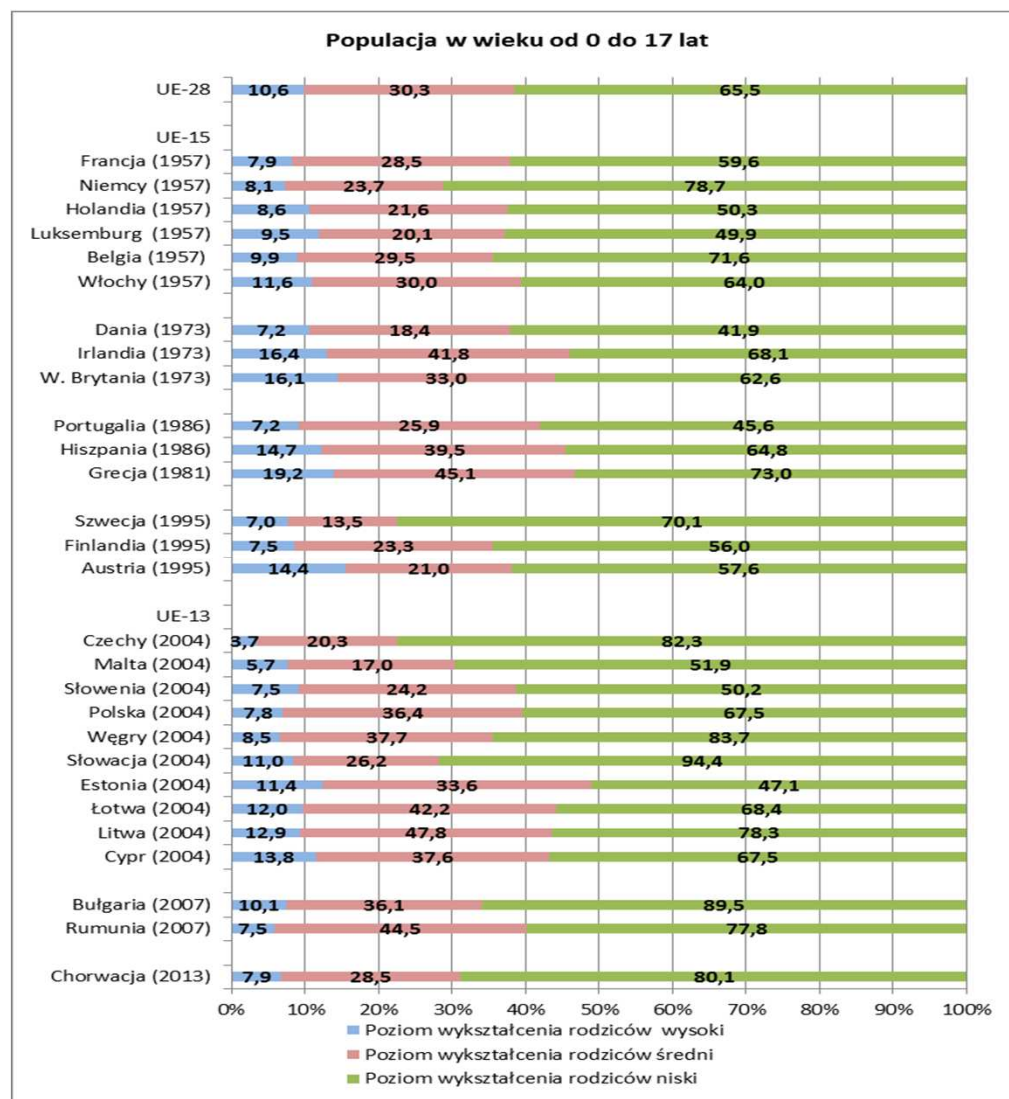
- Zwiększenie do 40% odsetka osób w wieku 30-34 lat mających wykształcenie wyższe.

w UE: w 2009 r. – 32,3%,

w 2012 r.– 35,8% (od 51,1% w Irlandii do 21,7% we Włoszech),

w 2012 r. – w Polsce – 39,1%.

Zagrożenie ubóstwem i wykluczeniem społecznym dzieci i młodzieży

Prognoza

W prognozach Eurostatu do 2025, dotyczących sytuacji dochodowej w rolnictwie przewiduje się, że w relacji do średniej 2013-2015 nastąpi:

w UE-28: 2% spadek dochodów nominalnie i 15% realnie,

w UE-15: 2% spadek dochodów nominalnie i 16% realnie,

w UE-13: 1% spadek dochodów nominalnie i 8% realnie.

Źródło: Tabela 5.1. Outlook for agricultural income in the EU, 2015-25 (2013-15 average = 100) [w:] *Agricultural income*, Rozdział 5, [w:] *EU Agricultural Outlook. Prospects for EU agricultural markets and income 2015-2025*. December 2015, Report, Agriculture and Rural Development, European Commission, s. 61 i 63.

Prognoza, cd.

Po uwzględnieniu jednak przewidywanego spadku zatrudnienia w rolnictwie o 26% w UE-28 (w tym: 18% w UE-15 i 34% w UE-13) zakłada się wzrost dochodów realnych w rolnictwie w przeliczeniu na pełnozatrudnionego (AWU) o 16%.

Wyższy wzrost dochodów w przeliczeniu na pełnozatrudnionego odnotują kraje **UE-13 (39%)** niż **UE-15 (2%)**.

Wzrost realnego dochodu na jednostkę pracy będzie rezultatem przede wszystkim silnego odpływu siły roboczej w wyniku zmian strukturalnych w rolnictwie. Oczekuje się, że całkowita siła robocza UE może zmniejszyć się w AWU z 9,9 mln w 2014 r. do 7,3 mln w 2025 roku.

Źródło: Tabela 5.1. Outlook for agricultural income in the EU, 2015-25 (2013-15 average = 100) [w:] *Agricultural income*, Rozdział 5, [w:] *EU Agricultural Outlook. Prospects for EU agricultural markets and income 2015-2025*. December 2015, Report, Agriculture and Rural Development, European Commission, s. 61 i 63.

Zamiast podsumowania

Integracja z Unią Europejską przynosiła nowym państwom członkowskim, w tym Polsce, liczący się postęp w rozwoju gospodarczym, ekonomicznym i społecznym.

Zmniejszył się dystansu dochodów rolniczych w Polsce w porównaniu do średniej unijnej i pozostałych państw członkowskich.

W 2005 r. średnie dochody rolnicze UE były 4 razy wyższe niż w Polsce;

w 2013 r. przewaga ta zmniejszyła się do 3 razy.

Poprawie uległa sytuacja rodzin rolników w relacji do pozostałych grup zawodowych, chociaż te dysproporcje nadal utrzymują się.

Bilans członkostwa Polski w UE w sektorze rolnictwa jest dodatni.

Zamiast podsumowania, cd.

- W Polsce mamy prawie 1,4 mln gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 1 ha, w których żyje ok. 5,6 mln osób.
- Łączna liczba rodzinnych gospodarstw rolnych zmniejsza się corocznie, ale w ramach funkcjonujących gospodarstw możemy wyróżnić trzy grupy: gospodarstwa małe – ich liczba zmniejsza się, gospodarstwa „na rozdrożu” – ich liczba utrzymuje się na zbliżonym poziomie oraz dużych – ich rośnie (W. Józwiak, 2017).

Zamiast podsumowania, cd.

- Warunkiem pożądanym przemian agrarnych jest odpływ ludności rolniczej do zajęć pozarolniczych, zaś tempo restrukturyzacji rolnictwa będzie zależało m.in. od skuteczności walki z bezrobociem (A. Kowalski, 2010).
- Pomimo pozytywnych zmian, nadal utrzymuje się duże rozdrobnienie obszarowe, przy czym wraz z rozwojem gospodarczym i zmianami strukturalnymi w rolnictwie postępuje systematyczne zmniejszanie liczebności populacji rolniczej w stosunku do pozostałych mieszkańców wsi (ludności bezrolnej). Zmiany w obrębie wyróżnionych grup wiejskich społeczności stanowią jeden z elementów postępujących procesów dezagraryzacji polskiej wsi i urbanizacji obszarów wiejskich (M.A. Sikorska, 2001; 2013).

Zamiast podsumowania, cd.

- Wskazuje to na złożoność struktury w jakiej rolnictwo funkcjonuje (...). Ważnym jest, że wyrażenie *zrównoważony rozwój* przeszło metamorfozę – od terminu kojarzonego na początku przede wszystkim z ochroną środowiska naturalnego, ekorozwojem i globalizacją, do takich definicji, które podkreślają jego złożoność i spójność – do kierunku rozwoju, w którym trzeba pogodzić trzy cele: ekonomiczny (materialny), środowiskowy (przyrodniczy) i społeczny (ludzki) (J.St. Zegar, 2011; 2016).

Zamiast podsumowania, cd.

•Po kryzysie finansowym z 2008 roku ekonomiści i analitycy zaczęli przykładać coraz większą wagę do tzw. **pojęcia zrównoważonego rozwoju i ekonomicznej inkluzywności**. Zakłada ono, że **wzrost PKB nie stanowi celu samego w sobie. Ważniejsza jest dystrybucja korzyści z tego wzrostu i wyrównywanie nierówności dochodowych oraz majątkowych**. Podaje się trzy kraje: Szwecję, Finlandię i Danię, jako przodujące w rankingu sprawiedliwości społecznej (europejski ranking sprawiedliwości społecznej Fundacji Bartelsmana). Ranking ten uwzględnia: zapobieganie biedzie, równy dostęp do edukacji, rynku pracy i ochrony zdrowia, spójność społeczną i równość międzygeneracyjną. Wskazuje się, iż kraje te są przykładem, że bardziej równomierny, egalitarny podział nie stanowi zagrożenia dla rozwoju gospodarczego przy jednoczesnej poprawie dobrobytu całego społeczeństwa (E. Mączyńska, 2015).

Dziękuję Państwu za uwagę

